

Pyliavets L.

Mental and spiritual values as basic identity self-determination rights in the era of globalization

The article deals with the basic aspects of social and cultural changes caused by globalization processes at the present stage of its development. Particular attention is paid to the problems of self-determination rights, indirect spiritual, mental value, ethnonational transformations that affect the processes of identification and identity. The need for establishing the foundations of tolerance and an attitude of respect for other cultures while maintaining their own national identity and cultural specificity.

Globalization creates a wide range of problems related to various areas of social life. Last and encourages researchers to focus primarily on the problems of human identity and its identity, transformation, which, in fact, gave rise to the processes that are now called globalization. That man – the main active protagonists of globalization.

Therefore, the process of globalization in the early twenty-first century, actualized many problems. Among them a prominent place occupied Questions spiritual values and ethno-national identity and self-identity. It is through the process of identification and identity, as well as related needs, perceptions, feelings, values, intentions, motives, and emerging identification with certain cultural patterns and models, behavioral-role function, social institutions and relationships.

For a long time it was thought that it was opposed by traditionalist values of modernization, but socio-cultural dynamics of the globalized world has forced the scientific community in a different way vidrefleksuvaty this conventional sense. Currently, the primary identity becomes qualitatively new characteristics: traditional instruction reinterpreted and adapted to the new reality. It is the spiritual and religious values can now not only contribute to the socio-cultural integration in societies that modernized – appeal to them is ethically motivated the search criteria of individual identity.

It is not surprising that even in developed countries is now clear tendency to the restoration of historical and ethnic character of local traditions and cultural features that are often inherent characteristics of individual and group identity, a sort of "guarantors" of sustainability. Growing popularity of so-called education historical language that may have lost communication at the same time preserved the identity function, and therefore attracted ever lost interest. Popularized ethnic cuisine, Absolutely Africa in clothing, interiors, architecture.

General form of integration into the global community of ethnic and cultural space is now increasingly becoming a problem of personal choice. And that choice is inevitable in defining the boundaries of identity involves isolating specific characteristics of individuals and groups in correlation with the corresponding value of spiritual and cultural symbols of the nation state (civilization) or separate inokulturnogo group.

So the two (the actual day) directions search for identity – unity in diversity and opposition group etnoduhovnyh property values of other cultures – are transformed into a kind of conflict – between multiculturalism and ethnic nationalism.

Multiculturalism – as guidance on maintaining ethnic unity and the value of the inhomogeneous society – offers a model of social action focused on freedom of expression of cultural experience. Multiculturalism is committed to cultural diversity as a constant (essential) and the most valuable quality (features) of the modern world , but politics is understood as democratic and developed countries. Parameters relevant policy sets the state.

The task of any nation state that understands the inevitability of globalization – primarily to preserve their own mental-spiritual values that form the core of its culture. Ethnic identity is really suffering under the pressure of globalization active calls. The common area of residence and a common past, historical memory, traditions, rituals, traditions – all that is the basis of ethnic and national identity of the people, now more and more is on the periphery of the problems faced by the state, affected by migration, planting Westernized samples masovizatsiyi mosaic of culture and so on.

The most important premise that today must prevail in dealing with the problems of globalization , there is an understanding that formed millennia mental and spiritual values do not have to compete with one hand – with new, partly technologized universalizovanyh samples and culture, on the other – inokulturnogo samples must not "dilute" ethnic-national values and are formed on the basis of their identity. Therefore the main task today – equal dialogue of cultures. For problems with laying the foundations of cultural dialogue and tolerance should be directed work state based education friendly attitude towards other cultures, the development of various forms of intercultural exchange, but subject to the express terms of emphasis on preserving the national identity and cultural specificity.

Keywords: globalization, culture, identity, self-identity, mental and spiritual values.

УДК 008.130.1

Романуцький Віктор Михайлович
здобувач

ІНДИВІДУАЛІСТСЬКІ ТА КОЛЕКТИВІСТСЬКІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті проаналізовано кількісні дослідження цінностей української культури з урахуванням кластера індивідуалістсько-колективістських пріоритетів. На їх основі зроблено висновок про неможливість встановити рівень переважання в сучасній українській культурі індивідуалізму та/чи колективізму, що опосередковано ціннісно-ментальними та соціально-політичними чинниками її трансформацій.

Ключові слова: індивідуалізм, колективізм, українська культура, цінності, кількісні дослідження.

Кількісні дослідження, поряд з аналітико-теоретичними напрацюваннями, які уможливають визначення ментальних цінностей української культури, дають змогу сформулювати уявлення про ре-

льний стан індивідуалістсько-колективістських тенденцій у нашій країні. Відповідно, вони заслуговують на особливу увагу в межах культурології, що й актуалізує наше дослідження, метою якого є узагальнення висновків кількісних досліджень індивідуалізму-колективізму, учасником яких стали українці.

Спробуємо дослідження, які нам вдалося розшукати, згрупувати за хронологією: дослідження Colaborative International Study of Managerial Stress (CISMS) (П. Спектр, К. Купер, К. Спаркс (1996 р.)) [18]; опитування Д. Майтрі та Т. Бредлі (1997 р.) [16]; дослідження декана школи бізнесу Києво-Могилянської академії П. Шеремета (1999 р.) [14]; дані по студентам українських міст, отримані російськими дослідниками Н. Латовою та Ю. Латовим (2006 р.) [1]; дослідження співробітників відділу природи та психології етносу НДІУ, С. Новосад та О. Чешкова, які опитали 15–17-літніх українських підлітків за основними психотиповими ознаками (весна 2006 р.); самостійне дослідження С. Новосад, проведене у два етапи (2006 р. та 2009 р.), що передбачало опитування молоді України віком від 18 до 30 років та дорослих – віком від 31 до 45 років; дослідження у межах третьої хвилі міжнародного проекту "Європейське соціальне дослідження" (EUROPEAN SOCIAL SURVEY (ESS) за методикою Ш. Шварца (грудень 2006 – січень 2007 рр.); опитування, ініційоване Н. Литвиненко та Г. Пилипенко, проведене на основі методики Г. Хофстеде 2008 р. (2012 р.) [17]; дослідження Л. Почебут та І. Мейжис [11]; дослідження в межах авторського проекту професора Варшавського університету М. Левицької, відображене в статті українського дослідника І. Семківа [12]. На жаль час проведення останніх досліджень нам не вдалося встановити.

Також у науковій літературі можна знайти інформацію щодо дослідження, про яке згадується в праці В. Липова "Міжнародна економіка: структурно-цивілізаційні основи розвитку" (Харків, 2007) [5]. У ньому рівень індивідуалізму в Україні визначено на рівні 18 пунктів (досить низький показник). А дистанція влади – дуже висока (92 пункти). Російські дослідники Н. Латова та Ю. Латов наголошують на неможливості встановити репрезентативність даної вибірки, оскільки немає можливості її перевірити. Проте саме її вони використовували у власних дослідженнях, зокрема для перевірки рівня вестернізації ментальності студентів країн, які модернізуються [2].

На нашу думку, більш важливим напрацюванням можна вважати дисертаційну роботу В. Липова, у висновках якої автор констатує амбівалентність соціальної спрямованості ціннісної системи нашої країни, що він пов'язує з суперечливими впливами чинників матеріально-технологічного середовища, специфікою історичного розвитку, релігійними поглядами. При цьому він наголошує, що одночасна присутність елементів колективізму та індивідуалізму ускладнює процес інституціональних змін, формування ефективної структурної компліментарності [4].

Спробуємо проаналізувати запропоновані дослідження.

Перше серед них – дослідження CISMS, більш відоме як дослідження П. Спектра, К. Купера і К. Спаркса (1996 р.).

У цьому опитуванні взяли участь 265 респондентів. Недоліком опитування можна вважати той факт, що всі респонденти представляли одну галузь виробництва. Відповідно до результатів – індивідуалізм в Україні визначено на рівні 54, а дистанцію влади – на рівні 45. Відтак, в Україні переважають індивідуалістські орієнтації та незначна дистанція влади.

Друге опитування Т. Бредлі та Д. Майтрі включало вибірку з 5 400 респондентів з Росії, Білорусі та України. До його недоліків дослідники відносять той факт, що в ньому брали участь переважно студенти. Хоча порівняння рівня індивідуалізму в українській молоді та представників старшого покоління, становлення якої відбувалося в межах іншої політичної формації – не менш цікаве та корисне.

У результаті дослідження автори отримали такі дані по Україні: дистанція влади – низька, рівень індивідуалізму – середній порівняно з колективізмом. Відтак, Україна демонструє досить високий показник індивідуалізму, що дає змогу говорити про її західну орієнтацію, в якій, проте, чомусь переважають етатистські диспозиції.

Наступне дослідження репрезентує результати опитувань студентів Міжнародного інституту (м. Київ) та Львівського інституту менеджменту. Рік проведення – приблизно 1999. Її автор – декан школи бізнесу Києво-Могилянської академії Павло Шеремета.

На жаль, дослідник не пояснює, чим викликано такий підбір країн, серед яких опинилися Індія, Франція, Польща, США та Швеція та, звичайно, Україна. Але це його особистий вибір щодо якого він має право мати власну думку. Нас більше цікавлять висновки. Отже, між Україною та Польщею, Францією та Швецією різниця у показниках становить лише 17%, що не на стільки багато. Польщу можна вважати не лише найближчим сусідом зі схожою ментальністю, а й країною, яка майже одночасно з Україною переживала суспільно-політичні трансформації, викликані, як відомо, необхідністю зміни насаперед всієї ціннісної системи, яка визначає тип суспільно-культурної організації.

Дослідник дійшов висновку, що в нашій країні переважають установки на велику дистанцію влади, колективізм та бажання уникнути невизначеності. Загалом П. Шеремета робить висновок, що рівень індивідуалізму в Україні – 53 одиниці, дистанція влади – 70. Дослідник робить висновок, що Україна має риси, які наближують її до країн латиноамериканських і навіть констатує, що "популярна нині гіпотеза про латиноамериканський варіант шляху знаходить своє підтвердження" [14].

Російські дослідники Ю. Латов та Н. Латова репрезентували дослідження індивідуалістичних орієнтацій українських студентів, проведене 2006 р. Вони констатують, що індивідуалізм в українських

студентів нижче, ніж у російських, як і дистанція влади. Відповідно, студенти менш антиобщинні, але більш авторитарні. Дослідники підкреслюють, що на сьогодні не існує чітких даних про більшу вестернізацію України порівняно з Росією, невеликі погрешності можна знайти і в різних регіонах [1].

Цікавим дослідженням стали результати анкетування українських підлітків 15–17 років – серед тієї частини української молоді, як наголошують його автори О. Чешков та С. Новосад, формування якої відбувалося вже у незалежній Українській державі. Дослідники наголошують, що вибірка загалом "не є репрезентативною щодо всього українського етносу" і роблять висновок, "що існує певна невідповідність між чотирма системотворчими психоетнічними ознаками українського етносу, які вважаються загальноприйнятими, та психотиповими ознаками старшої підліткової групи сучасних українців" [13].

Проте загалом, на нашу думку, хоча такі висновки, дійсно, є амбівалентними, все ж таки більшість з них говорить на користь колективістських цінностей. Можливо, потрібно, щоб ще минуло трохи часу і ситуація в нашому суспільстві зміниться на протилежну, про що власне і свідчить така неоднозначність у результатах опитування.

Українська дослідниця С. Новосад самостійно провела дослідження, яке загалом ґрунтувалося на методиці представленого вище. Воно тривало протягом 2006 та 2009 рр. та передбачало опитування населення України віком від 18 до 30 років, що дало його ініціатору змогу виявити певну динаміку в ціннісних пріоритетах української молоді.

С. Новосад було опитано 1353 особи віком від 18 до 30 років та 1063 особи – віком від 31 до 45 років (стаття дослідниці "Емпіричний підхід до вивчення феномена особистості в системі українознавства" [10]).

Дослідження тривало в два етапи, що дало змогу автору простежити, як суспільні трансформації в нашій країні впливають на ціннісні пріоритети української молоді. Насамперед, це стосувалося таких позицій, як: виховання, родинні стосунки, здатність бути успішними та досягати поставленої мети, комунікативні можливості та особисті якості українців тощо. Дослідниця дослідила і прояви індивідуалізму та колективізму в ментальності молодих українців. Автор зробила важливий висновок, що "український психотип перебуває в динаміці, що потребує більш детального вивчення та аналізу" [9]. Про що власне свідчить і опитування підлітків, про яке йшлося вище.

У дослідженні "Духовна самоактуалізація особистості в умовах становлення громадянського суспільства: українознавча складова" [8] українською дослідницею С. Новосад представлені результати анкетування молоді 2006 р. (18 – 30 років).

Автор зупиняється насамперед на тих якостях, які хотіли б мати в своєму особистісному портреті українці та констатує, що 44,4% молодих українців прагнуть мати якості, які входять до підструктури досвіду. До них вона відносить знання, навички, уміння тощо. Дана підструктура складає основу для формування індивідуальної культури [8, 208]. Варто наголосити, що, на нашу думку, до даного показника можна додати і відповіді на питання "Якості, які справляють найбільше враження", серед яких дослідниця виокремлює знання і досвід, що отримали 8,4%, та питання "Якості, які є головними для людини". У даній позиції, відповідно, знання і досвід отримали 15,4 % [8, с. 209]. Отже, можна констатувати, що загалом цей показник, який відповідно до поглядів автора дослідження свідчить про переважання орієнтації на індивідуалістські пріоритети українців, отримав 68,2 %.

Результати анкетування, отримані вже в 2009 р., трохи відрізняються. Відтак, позиція "Якості, яких вам не вистачає" щодо запропонованої відповіді, серед яких "знання і досвід", отримала 33,2%. Позиція "Якості, які справляють найбільше враження" (знання і досвід – 12,3%), а позиція "Якості, які є головними для людини" (знання і досвід) – також 12,3%. Отже, загалом даний показник отримав – 57,8% [8, 211].

Тобто за результатами дослідження рівень індивідуалізму серед української молоді, можна вважати, з 2006 р. до 2009 р. знизився на 10%. Ми не можемо коментувати даний висновок, оскільки, на нашу думку, він здебільшого корелюється суспільно-політичним становищем у нашій країні та потребує реагування з боку інших дослідників. Загалом рівень індивідуалізму-колективізму молодих українців, як свідчать проаналізовані опитування, перебуває приблизно на рівні – 50/50%, що, відповідно, не дає змоги зробити висновок про переважання тієї чи іншої складової цієї культурної дилеми.

Звернемо увагу на результати опитування, отримані Інститутом соціології НАН України в грудні 2006 – січні 2007 року під час Всеукраїнського дослідження цінностей як складової міжнародного проекту "Європейське соціальне дослідження" [7].

Дослідження проводилося за методикою ізраїльського дослідника Ш. Шварца, хоча сама методика використовує основні принципи дослідження цінностей, запропоновані Г. Хофстеде.

Як зрозуміло з дослідження, в нашій країні переважають орієнтації на цінності безпеки, конформності, традиції і влади. Щоб не повторюватися з поясненнями, які вже були представлені в інших розділах нашої роботи, лише констатуємо, що саме ці показники свідчать про високий рівень колективістських пріоритетів в національно-ціннісній системі українців першого десятиліття XXI століття.

Зупинимося на дослідженні, проведеному в межах України Н. Литвиною і Г. Пилипенко. В ньому взяло участь 2058 респондентів різних за освітою, віком, соціальним статусом. Загалом 44% чоловіків і 56% жінок. У результаті дослідження було встановлено, що Україна має одночасно і низьку дистанцію влади, і низький рівень індивідуалізму (IDV =31,49) [17].

Цікавим дослідженням індивідуалізму та колективізму в Україні стала спільна публікація російської дослідниці Л. Почебут та української І. Мейжис. Вони вважають, що через історичні обставини Україна належить до країн пограничної культури, яка є не простою мішаниною двох культур [11].

За ознаками, визначеними Г. Хофстеде, Україна належить до країн маскуліної культури з високим рівнем уникнення невизначеності та великою дистанцією влади. Що ж стосується індивідуалізму-колективізму, то тут необхідні, на думку дослідниць, деякі уточнення. Розгляд цих параметрів у колективістській та індивідуалістичній культурах свідчить, що в Україні і Росії найдавніші та найстійкіші уявлення про сімейні традиції, побутування, ставлення до грошей, що свідчить про індивідуалістичні культурні цінності.

А от щодо ставлення до влади і виховання дітей прослідковується неоднозначність, оскільки не існує повного співпадання ні з однією культурою.

Проведене дослідження дає змогу, на нашу думку, насамперед говорити про неоднозначне відношення до владних інституцій, сформоване уявленням про владу як відчужений феномен, спровоковане тривалим періодом бездержавності та пануванням інокультурних правителів – свого рожу "чужинців" щодо нашої ціннісної системи.

Наступне дослідження ми знайшли у статті українського дослідника І. Семківа. Воно ґрунтувалося на напрацюваннях С. Томкінса, який запропонував виокремлювати нормативні та гуманістичні ціннісні орієнтації. Перші, на думку автора, відповідають прагненням індивідуалістів, другі – колективістів. Відповідно до авторського підходу І. Семківа цінності виходу за межі "я" та відкритості до змін відповідають гуманістичній орієнтації. Цінностям самозвеличення та збереження відповідає нормативна орієнтація. Для емпіричної перевірки цієї гіпотези й було проведено дослідження відмінностей у цінностях польської та української молоді в рамках авторського проекту професора Варшавського університету М. Левицької.

Для опитування молоді, серед якої було 100 українців і 65 поляків, дослідники використали: 1) опитувальник Ш. Шварца – для визначення цінностей на поведінковому рівні – "Профіль особистості" та 2) методику С. Томкінса для визначення правосторонньої та лівосторонньої нормативної орієнтації.

У результаті опрацювання методики С. Томкінса було отримано такі висновки: українська молодь продемонструвала вищий показник нормативізму і нижчий – гуманізму. Отже, українці схильні стримувати свої емоційні переживання і більше пристосовуються до ситуації. Українській молоді властиві конформізм, прагнення відповідати груповим нормам та вимогам. Відтак, відповідно до класифікації цінностей Ш. Шварца, для української молоді більш важливими є цінності, пов'язані зі збереженням (conservation) і самозвеличенням (self-enhancement). Тобто цінності безпеки, традиції, влади, досягнення. Відповідно, українська культура більш консервативна і традиційна порівняно з польською. А українські студенти більше колективісти, що проявляється у традиціоналізмі, конформізмі та прагненні до безпечного існування [12].

Загалом аналіз доступних для нашого огляду та запропонованих у одинадцяти кількісних досліджень дає змогу констатувати наступне.

Як культуру, в якій домінують колективістські пріоритети, українську визначають: 1) В. Липов (індивідуалізм – низький, дистанція влади – висока); 2) П. Шеремета (колективізм – високий, дистанція влади – велика); 3) Ю. Латов, Н. Латова (індивідуалізм – радше низький, дистанція влади – низька); 4) О. Чешков, С. Новосад (колективізм – високий); 5) Н. Литвиненко і Г. Пилипенко (індивідуалізм – низький, дистанція влади – низька); 6) І. Семків, М. Левицька (колективізм – високий); 7) Європейське соціальне дослідження (колективізм – високий).

Серед досліджень, як свідчать про домінування індивідуалістських пріоритетів, можна виокремити такі: 1) П. Спектр, К. Купер, К. Спаркс (індивідуалізм – високий, дистанція влади – низька); 2) Т. Бредлі, Д. Майтрі (індивідуалізм досить високий, дистанція влади – низька); 3) Л. Почебут, І. Мейжис (індивідуалізм високий); 4) С. Новосад (колективізм та індивідуалізм займають майже рівну позицію).

Тут, на нашу думку, варто звернути увагу на деякі невідповідності.

По-перше, в більшості досліджень Україна демонструє досить високий показник дистанції влади, що відповідно до теорії Г. Хофстеде, яку підтримують більшість його послідовників, повинно свідчити про переважання індивідуалістських тенденцій.

По-друге, як зрозуміло з аналізу, в межах досліджень, проведених західними спеціалістами, українська культура демонструє не лише індивідуалістські орієнтації. Навіть показники, які опрацьовують автори, чомусь в їхніх методиках (хоча й представлені кількісно в однакових вимірах, як і в наших дослідників) у результаті отримують інші висновки. Можливо, на користь індивідуалізму спрацьовує власне належність самих авторів проектів до індивідуалістських культур, а також апробація методик переважно в межах західних індивідуалістських культур, про що попереджав Д. Мацумото.

По-третє, варто також звернути увагу, що результати досліджень все ж таки дещо опосередковані. Установки на безпеку і конформність, наприклад, на нашу думку, можуть лише свідчити про ситуаційні соціально-економічні та політичні негаразди, які відображаються на індивідуальному благополуччі та відповідно впливають на внутрішньо-психологічні пріоритети, але не демонструють колективістські переваги ментально-ціннісного характеру української культури.

Крім того, аналіз теоретичних доробків свідчить про неможливість визначити, до якого з типів можна віднести українську культуру, по крайній мірі на сучасному етапі. Тому на сьогодні можна лише з впевненістю говорити хіба що про амбівалентність української культури, хоча і це твердження опосередковане почасти об'єктивними чинниками формування України як держави, яка переживала і переживає не найкращі часи.

Література

1. Латов Ю. Проверим хофстедовой алгеброй украинскую гармонию ! [Электронный ресурс] / Ю. Латов // ЭСМ. – Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/text/16>.
2. Латова Н. В. Особенности "вестернизации" ментальности студенчества модернизирующихся стран / Н. В. Латова, Ю. В. Латов // Социс. – 2007. – №11. – С. 90–98.
3. Латов Ю. В. Восточнославянские страны на ментальной карте мира по Г. Хофстеду / Н. В. Латова, Ю. В. Латов // Научные труды Донецкого национального технического университета. – Донецк : ДонНТУ, 2010. – С. 161–168.
4. Липов В. В. Институциональная комплементарность как фактор формирования и развития социально-экономических систем : Дисс... на соискание уч. ст. д. экон. наук / Липов В. В. – Харьковский нац. ун-т им. В.Н. Каразина, 2012. – 594 с.
5. Липов В. Міжнародна економіка: структурно-цивілізаційні основи розвитку /Липов В. В. – Х.: Вид-во ХНЕУ, 2007. – 208 с.
6. Литвиненко Н. Влияние культуры на отношение государственной и рыночной координации в Украине / Литвиненко Н., Пилипенко А. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gisap.eu/node/26466>.
7. Магун В. Жизненные ценности населения: сравнение Украины с другими европейскими странами / В. Магун., М. Руднев // Украинское общество в европейском пространстве: под ред. Е. Головахи, В. Макеева. – К. : Суспільство, 2007. – 246 с.
8. Новосад С. Духовна самоактуалізація особистості в умовах становлення громадянського суспільства: : українознавча складова /Новосад С. // Наука. Релігія. Суспільство. – 2010. – №3. – С. 207-213.
9. Новосад С. Проблеми становлення етнонаціональних ознак у добу оновлення українського суспільства XXI століття / Новосад С. // Українознавство. – 2010. – № 1 (34). – С. 132-138.
10. Новосад С.О. Емпіричний підхід до вивчення феномену особистості в системі українознавства / С.О. Новосад // Мультіверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В. Лях. – Вип. 89. – К., 2010. – С. 51-66.
11. Почебут Л. Індивідуалізм чи колективізм? Соціально-психологічний погляд на історію і політичну культуру України / Почебут Л., Мейжис І. //Політичний менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politik.org.ua/pfv.php>.
12. Семків І. І. Поляки та українці у ціннісно-нормативному вимірі суспільства / Семків І. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppp/2008_8/46%20-%20Semkiv.htm.
13. Чешков О. Психотипові ознаки українських підлітків / Олександр Чешков, Світлана Новосад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ualogo.kiev.ua/fulltext.html?id=867>.
14. Шеремета П. Так почему в Украине все-таки отстают реформы. Три "загадочные" черты украинской бизнес-культуры /Павел Шеремета //Зеркало недели. – №5. – 5 февраля 1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.management.com.ua/hrm/hrm013.html>.
15. Hofstede G. Values Survey Module 2008 (VSM 08) / G. Hofstede, G. J. Hofstede, M. Minkov, H. Vinken [Электронный ресурс]. – Режим доступу: www.URL:http://geerthofstede.nl.
16. Mity D. Managerial Leadership and Cultural Differences of Eastern European Economies/ D. Mity, T. Bradley // Cross-Cultural Consumer and Business Studies, 1999. – P. 34–46.
17. Pylypenko A. Regional Map of Mentality after G. Hofstede: Lessons From Ukraine / Pylypenko A., Lytvynenko N., Voloshenuk V. // Journal of US-China Public Administration. – Volume 9, Number 2, February, 2012. – P. 195–204.
18. Spector P. An international study of the psychometric properties of the Hofstede VSM 94 comparison of individual and country Applied Psychology / P. Spector, C. Cooper, K. Sparks // An International Review. – Vol. 50 (20). – P. 269–281.

References

1. Latov Yu. Proverim khofstedovoy algebroj ukrainskuyu garmoniyu ! [Elektronnyy resurs] / Yu. Latov // ESM. – Rezhim dostupa : <http://ecsocman.hse.ru/text/16>.
2. Latova N. V. Osobennosti "vesternizatsii" mental'nosti studenchestva moderniziruyushchikhsya stran / N. V. Latova, Yu. V. Latov // Sotsis. – 2007. – №11. – S. 90–98.
3. Latov Yu. V. Vostochnoslavyanskie strany na mental'noy karte mira po G. Khofstedu / N. V. Latova, Yu. V. Latov // Nauchnye trudy Donetskogo natsional'nogo tekhnicheskogo universiteta. – Donetsk : DonNTU, 2010. – S. 161–168.
4. Lipov V. V. Institutsional'naya komplementarnost' kak faktor formirovaniya i razvitiya sotsial'no-ekonomicheskikh sistem : Diss... na soiskanie uch. st. d. ekon. nauk / Lipov V. V. – Khar'kovskiy nats. un-t im. V.N. Karazina, 2012. – 594 s.
5. Lypov V. Mizhnarodna ekonomika: strukturno-tsyvilizatsiini osnovy rozvytku /Lypov V. V. – Kh.: Vyd-vo KhNEU, 2007. – 208 s.
6. Litvinenko N. Vliyanie kul'tury na otnoshenie gosudarstvennoy i rynochnoy koordinatsii v Ukraine / Litvinenko N., Pilipenko A. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://gisap.eu/node/26466>.
7. Magun V. Zhiznennye tsennosti naseleniya: sravnenie Ukrainy s drugimi evropeyskimi stranami / V. Magun., M. Rudnev // Ukrainское obshchestvo v evropeyskom prostranstve: pod red. E. Golovakhi, V. Makeeva. – K. : Suspil'stvo, 2007. – 246 s.
8. Novosad S. Dukhovna samoaktualizatsiia osobystosti v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva: : ukrainoznavcha skladova /Novosad S. // Nauka. Relihiia. Suspilstvo. – 2010. – №3. – S. 207-213.
9. Novosad S. Problemi stanovlennya etnonatsional'nikh oznak u dobu onovlennya ukraïns'kogo suspil'stva XXI stolittya / Novosad S. // Ukraïnoznavstvo. – 2010. – № 1 (34). – S. 132-138.
10. Novosad S.O. Empyrychnyi pidkhid do vyvchennia fenomenu osobystosti v systemi ukrainoznavstva / S.O. Novosad // Multyversum. Filozofskiy almanakh: Zb. nauk. prats / Hol. red. V. Liakh. – Vyp. 89. – K., 2010. – S. 51-66.

11. Pochebut L. Individualizm chy kolektyvizm? Sotsialno-psykholohichni pohliad na istoriiu i politychnu kulturu Ukrainy / Pochebut L., Meizhys I. //Politychnyi menedzhment [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://politik.org.ua/pfv.php>.
12. Semkiv I. I. Poliaky ta ukraintsi u tsinnisno-normatyvnomu vymiri suspilstva / Semkiv I. I. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppp/2008_8/46%20-%20Semkiv.htm.
13. Cheshkov O. Psykhotypovi oznaky ukrainskykh pidlitkiv / Oleksandr Cheshkov, Svitlana Novosad [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=867>.
14. Sheremeta P. Tak pochemu v Ukraine vse-taki otstayut reformy. Tri "zagadochnye" cherty ukrainskoy biznes-kul'tury / Pavel Sheremeta //Zerkalo nedeli. – №5. – 5 fevralya 1999 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.management.com.ua/hrm/hrm013.html>.
15. Hofstede G. Values Survey Module 2008 (VSM 08) / G. Hofstede, G. J. Hofstede, M. Minkov, H. Vinken [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: [www/URL:http://geerthofstede.nl](http://www.URL:http://geerthofstede.nl).
16. Mitry D. Managerial Leadership and Cultural Differences of Eastern European Economies/ D. Mitry, T. Bradley // Cross-Cultural Consumer and Business Studies, 1999. – R. 34–46.
17. Pylypenko A. Regional Map of Mentality after G. Hofstede: Lessons From Ukraine / Pylypenko A., Lytvynenko N., Voloshenuk V. // Journal of US-China Public Administration. – Volume 9, Number 2, February, 2012. – R. 195–204.
18. Spector P. An international study of the psychometric properties of the Hofstede VSM 94 comparison of individual and country Applied Psychology / P. Spector, C. Cooper, K. Sparks // An International Review. – Vol. 50 (20). – R. 269–281.

Романуцький В. М.

Индивидуалистские и коллективистские приоритеты украинской культуры в эмпирических исследованиях

В статье проанализированы количественные исследования ценностей украинской культуры с учетом кластера индивидуально-коллективистских приоритетов. На их основе сделан вывод о невозможности установить уровень превалирования в современной украинской культуре индивидуализма или/и коллективизма, что опосредовано ценностно-ментальными та социально-политическими факторами ее трансформаций.

Ключевые слова: индивидуализм, коллективизм, украинская культура, ценности, количественные исследования.

Romanutskyi V.

Individualist and collectivist priorities of Ukrainian culture in empirical studies

The article analyzes the quantitative study of Ukrainian culture values given cluster collectivist individual priorities. On this basis, concluded that the inability to establish the level of dominance in modern Ukrainian culture of individualism and/or collectivism that indirectly value-mental and socio-political factors of transformation.

The research we have grouped (as far as possible) by chronology: a study Colaborative International Study of Managerial Stress (CISMS) (P. Spectrum, K. Cooper, K. Sparks (1996)), a survey D. Maitri and T. Bradley (1997), to study business School dean of Kyiv-Mohyla Academy, Mr. Sheremet (1999), data on students with Ukrainian cities received by Russian researchers Latov N. and J. Latov (2006), the research staff of the Department of Nature and Psychology research Institute of ethnicity, S. and A. Novosad Cheshkova who interviewed 15- 17-year-old Ukrainian teen on basic psycho signs (spring 2006), S. Novosad independent research conducted by in two phases (2006 and 2009), which involved interviewing young Ukraine aged 18 to 30 years and adults-aged 31 to 45 years of research within the third wave of the international project "European Social Survey" (EUROPEAN SOCIAL SURVEY (ESS) by the method of S. Schwartz (December 2006 – January 2007), a survey initiated by N. Litvinenko and G. Pylypenko conducted based techniques G. Hofstede, 2008 (2012), to study L. Pochebut and I. Meyzhys, the author studies within the project ment professor of Warsaw University of Levitsky, reflected in Article VI Semkiva Ukrainian researchers. Unfortunately the time of the last study we were unable to install.

Also in the scientific literature can be found information on research, which is mentioned in the works of Lime "World economy: structural foundations of civilization" (Kharkov, 2007). It individualism level in Ukraine is set at 18 points (rather low figure). A distance of power – is very high (92 points). Russian researchers Latov N. and J. Latov emphasize the impossibility to establish the representativeness of the sample, since there is no way to verify it. However, it was her they used in their research, in particular to check the level of Westernization mentality of students who modernized.

In our opinion, the more important operating time can be considered a thesis B. Linden, the conclusions which the author notes the ambivalence of socially-oriented value system of our country.

Overall analysis available for our review and our review of the proposed eleven quantitative research allows to state the following.

As a culture, dominated by collectivist Ukrainian determine priorities: 1) B. Lipov (individualism – low power distance – high) 2) Mr. Sheremet (collectivism – high power distance – large), 3) J. Latov, H. Latov (individualism – rather low power distance – low), 4) A. Cheshkov, S. Novosad (collectivism – high), 5) N. Litvinenko and G. Pylypenko (individualism – low power distance – low), 6) I. Semkiv, M. Levitsky (collectivism – high), 7) European Social Survey (collectivism-high).

Among the studies , as evidenced by the dominance of individualistic priorities , we can identify the following: 1) The range of K. Cooper, K. Sparks (individualism – high power distance – low), 2) T. Bradley, D. Maitri (individualism rather high power distance – low), 3) Pochebut L., I. Meyzhys (high individualism), 4) S. Novosad collectivism and individualism take almost flat position).

Here, we believe that you should pay attention to some inconsistencies.

First, most studies Ukraine demonstrates a fairly high rate of power distance, which according to the theory of G. Hofstede, which is supported by most of his followers, should indicate a predominance of individualistic tendencies.

Second, as is clear from the analysis within the studies conducted by western experts, the Ukrainian culture shows not only an individualistic orientation. Even indicators that are working authors somewhat in their methods

(although are quantified in the same dimensions as in our research) as a result get different conclusions. You may work in favor of individualism in fact belong to the authors project individualistic cultures and testing techniques mainly within the western individualistic cultures, which warned D. Matsumoto.

Thirdly, we should also note that research results are still somewhat indirect. Settings for safety and conformity, for example, in our opinion, can only indicate a situational socio-economic and political problems that appear in individual well-being and accordingly affect the internal psychological priorities, but do not demonstrate the benefits collectivist mentality nature and value Ukrainian culture.

In addition, theoretical analysis indicates collections by the inability to determine what type of Ukrainian culture can be attributed, at least today. Therefore, at present we can only say with certainty unless the ambivalence of Ukrainian culture, although this claim is partly mediated by objective factors forming Ukraine as a country going through and going through hard times.

Keywords: individualism, collectivism, Ukrainian culture, values, quantitative research.

УДК 132. 156

Смірнова Олена Олександрівна
викладач

РИТУАЛ ЯК СКЛАДОВА МАГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

У статті розглядається магічний ритуал і як частина давньої культури, і як культурний феномен сучасності. Автор висвітлює спроби наукової інтерпретації даного явища в контексті культури сьогодення, розглядає цю складову архаїчної культури як детермінанту сучасного знання.

Також докладно проаналізовано поняття магічного ритуалу з урахуванням його соціально-історичних, естетичних, культурних та інших аспектів. Визначається зміст, сутність феномена, методологічні засади його дослідження.

Ключові слова: магія, ритуал, культура, феномен, символ, філософія.

Життя сучасного суспільства сповнене явищ, визначення яким дати досить непросто в силу їх суперечливої природи або повної відсутності можливого пояснення. Серед таких явищ на першому місці – магія і магічні ритуали.

Проблема магії, магічного ритуалу, їх еволюції – одна з найцікавіших серед проблем організації та існування соціокультурного простору, в якому ми сьогодні перебуваємо. Це один з феноменів, з яким стикається кожна людина, одна з актуальних проблем соціальної філософії та культурології на рубежі кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Магічний ритуал як явище має, безумовно, низку аспектів – соціальний, історичний, етнічний, психологічний, естетичний, етичний, філософський, культурний. Очевидно, що магічна складова присутня у всіх релігіях світу: віра в надприродне, способи паранормального освоєння світу, стереотипи несвідомого – все це бере свій початок з епохи анімізму і чаклунства, все це живе в душі будь-якого віруючого і сьогодні. У той час, коли офіційна наука стрімко наближує нас до пояснення багатьох явищ, які вважалися магічними, інтерес до розуміння самої суті магічних ритуалів зростає.

Магія, що уособлює первину єдність людини та природи в її ритуально-магічному вираженні, сягає інстинктивного рівня та існує в психіці індивіда на рівні несвідомого, має власні понятійно-знакові будови, що здійснюються паралельно природі знання. На думку сучасного дослідника магії В. Павлової, "магія принципово непереборна навіть в умовах раціонально-прагматичного підходу в окрему історичну епоху, але особливо актуальна в умовах кризи соціальних інститутів, адже вона виконує специфічні культурні функції" [6, 3].

Існує безліч концепцій, які розглядають ритуал з різних точок зору, але під ритуалом насамперед мається на увазі особлива дія, спрямована на досягнення певної мети, зумовленої космологічними уявленнями про світ. Ці уявлення відрізняються в деталях, але концептуально зводяться до думки про те, що космос як нескінченне, досконале творіння виник з Хаосу. На думку античних філософів, Космос як світопорядок не скасовує і не вичерпує Хаос, він не тільки включає Хаотичне в себе, а й взаємодіє з ним (Демокрит, Платон).

Основним завданням нашого дослідження є уточнення традиційних установок щодо магічних ритуалів, з'ясування змісту артефактів, які свідчать про їх ритуальне призначення.

Античні філософи вважали, що неперервне відтворення світопорядком самого себе не має мети поза собою (Піфагор, Геракліт). У даному випадку процес можна ототожнити з метою. Отже, і світобудова, і кожна його складова, включаючи людину, мають спільне походження, спільну структуру і загальні закони існування. Світ, на думку древніх філософів, відтворює себе в безперервному циклі структурування, впорядкування, повернення у вихідний хаотичний стан.

Світоустрій включає в себе як життя, створення, так і смерть, руйнування. Як стверджував К. Леві-Стросс, первісна людина оперувала логікою, що має кілька вимірів, виражених в елементах світопорядку. Всі елементи світопорядку – це форми, створені з хаотичної безформності. Отже, творення